

VALAORITIS ÚJ-GÖRÖG KÖLTŐ.

Hellas, az a drága föld, hol egyetemes művelődésünk bölcsője ringott, megérdemelte volna, hogy az utókor hálás kegyelettel ölelje körül s megvédje minden emberi pusztítástól. És mégis alig van a földterületnek még egy olyan pontja, melyen a kapzsiság és emberirtó szenvedély annyit és oly makacs kitarással tombolt volna, mint az ember megnemesítését célzó művészetek és tudományok eme klasszikus hazájában. Midőn Chaeroneia mezőin elbukott a görög függetlenség s vele együtt mindörökre lehúnyta szemét az alkotó ó-görög genius, a hódító államok nem elégedtek meg a Hellasban felhalmozott megmérhetetlen szellemi kincsek kisajátításával, hanem ráadásul kiszípolyozták még azt is, a miben Hellas sohasem volt gazdag, az anyagi erőforrásokat. Így jártak el Makedoniai Fülöp és utódai, majd Róma és Bizáncz, az arabok, a nyugatról jött keresztves vitézek, francia, olasz és katalán zsoldosok, míg végre mindent elborított vészes hatalmával a török fajba oltott iszlám. Patakként ömlött a vér, halomszámra hurezoltatott a zsákmány a múzsák megszentelt földjéről, több, mint kétezer éven keresztül. Az ember azt hinné, hogy ennyi vérengzés és rombolás után a hajdani dicső alkotásoknak még a nyoma sem maradhatott meg. De csodák csodája, Hellas berkeiből ma is görög szó, görög dal hangzik felénk, a melyekben gyakorlott fül rögtön fölismeri annak a páratlan ó-görög nyelvnek az egyenes folytatását, a romok közt új élet kezd sarjadosni, mely büszkén vallja magát a kétezer év viharját kiállott tölgy legfrissebb hajtásának, áll még Perikles temploma s a hegyek ormairól kacsú ó-görög oszlopok merednek az ég felé, a föld gyomrából töméntelen

mennyiségben kerülnek elő az antik művészet emlékei, szobrok, festmények, vázák, fegyverek, csecsebecsék. Hellas nem halt meg. Hellas él . . . bármily szerényen és összezugsugorodottan is a hajdani fényhez és dicsőséghez képest, de él! Ezt a csodát másképp nem lehet megmagyarázni, mint a keresztyénséggel összefonódott ó kori görög culturának lebirhatatlan erejével és ellenállhatatlan varázsával, mely az elvagdalt tagokat újra összerakta, a szétdúlt városokat újra fölépítette, az alélt és közönyös lelkeket felrázta és új küzdelemre ösztökélte s végre is diadalt aratott ellenégein. A görög nyelv és görög vallás volt az a két hatalmas tényező, mely az ellenséges hatalom által szétszórt és töredékekre szaggatott görögséget összetartotta és folytonos ellentállásra tüzelte. A nyelv és a vallás, mindkettő ősrégi örökség, volt az a kettős szentség, melyért hősiezen ontotta véré a török hódoltság idejében a hegyek közé menekült görög harczos s melynek fölsegélésére áldozta megtakarított aranyait az Európa-szerte sáfárkodó görög kalmár. És a harczos felvont fegyverében, a kalmár megtakarított aranyaiban tulajdonkép ősrégi culturális erők mérköztek a nyers oszmán hatalommal, ősrégi erők, melyek eredete Hellas legdicsebb, aranykorára nyúlik vissza. Az ókori Hellas culturájának hódító ereje vonzotta a szorongatott görögök táborába Európa művelt nemzeteinek philhellénjeit is, úgy hogy kezét fogva mindazok, kik előtt szent volt Hellas földje, egy rendkívül hosszú és elkeseredett küzdelemben, mely 1821—28-ig tartott, felszabadították azt a török járom alól s visszaadták azoknak, a kiket a művelődési kapcsolatok e föld legméltóbb örököseivé avattak, a mai görögöknek és a hajdankor műalkotásaiban gyönyörködni kívánó lelkeknek.

Ennek a legendaszerű, hősi tettekben oly gazdag, diadalmos kornak volt a gyermeke és egyúttal költője Aristotélis Valaoritis. Születésekor, 1824 szept. 1-én, javában folyt a görög szabadságharc s a gyermek első benyomásai éppen a harczyi zaj és a kivívott győzelem után kitörő diadalmámor voltak. A lángoló haza- és fajszeretet családi örökség volt nála; ősei, a kik még a Pindus tövében fekvő

Valaóra község lakói voltak, élénk részt vettek a törökök elleni fegyveres küzdelemből s vitéségük jutalmául kaptak jókora területet hűbérül Velenczétől Leukas szigetén, hová a család átköltözött s a hol költőnk is született. Atyja a képzelhető leggondosabb nevelést adta fiának; a classikus tanulmányok befejezése után tanítója kíséretében beutazta hazája sok dicső emlékkal megszentelt és sok honfivérrel öntözött földjét, majd a genfi collegium s a párisi és pisai egyetemek növendéke lett, mint joghallgató s közben meglátogatta Nyugat-Európa nevezetesebb culturális góczpontjait. Rendkívül szenvedélyes ifjú volt; velencei tartózkodása alkalmával az osztrák hatóságok állandóan forradalmárt láttak benne s nem egyszer le is tartóztatták. Zömök, izmos természetben oroszláni erő lakozott; midőn párisi időzése alatt a boulogne-i erdőben két éjjeli csavargó gyilkossal tört reá, ő mindkettőt leterítette és pedig úgy, hogy az egyik halva maradt a földön. A jogi tudományok, bár doctori oklevelet szerzett, sohasem vonzották igazán; lelke inkább a történeti és philologiai tanulmányok, legfőképp pedig a költészet felé hajlott. Velenczében sűrűn megfordult a görög eredetű Typald Emil tengerészeti akadémiai tanár, egy előkelő családból származó s irodalomért, művészetért lelkesülő, szabadelvű gondolkodású férfi házában, hol megismerte és megszerette a vendégszerető ház egyetlen, bájos és művelt leányát, Elizát, kit 1851-ben nőül is vett. Hazájába visszatérve, életezéljául tűzte ki, hogy küzdjön a még idegen járom alatt nyögő testvéreinek felszabadításáért, az egész görögség függetlenítéséért és egyesítéseért.

Hiszen szülőföldje, Leukas szigete sem volt még teljesen független. Velence bukása után angol gyámság alá került az ión tenger másik hat görög szigetével egyetemben, melyeket a kapzsi angolok még a görög szabadságharcz befejezése után sem akartak kiengedni kezükből. A kitűnő angol administratio alatt talán nyugodtabb és kényelmesebb élete lehetett volna az ión szigetek lakóinak, mint az új és még meg nem szilárdult Hellas forrongó, ingadozó kormányzása mellett, de a vérségi összetartozás és a culturális hagyományok közössége ellenállhatatlanul

ragadták e szigetlakókat az anyaországban élő testvéreikkel való teljes politikai egyesülés felé s megindult a küzdelem az angol fennhatóság lerázására. Ennek a küzdelemnek az élén állott szóval, tollal, izgató beszédekkel, hazafi lelkének teljes felbuzdulásával, összes anyagi és erkölcsi befolyásának latbavetésével a fiatal Valaoritis. Az elégületlenek lecsillapítására az angol kormány magát Gladstone-t, a nagy államférfit küldötte ki, a ki magához kéretvén a mozgalom vezető-embereit, köztük először is Valaoritiszt akarta megpuhítani négy szemközt, költői érdemeinek magasztalásával, de a midőn az égető politikai kérdéstről kezdett beszélgetni, a költő fölállott és kijelentette, hogy hazája ügyeiről négy szemközt nem tárgyalhat az angol kormány képviselőjével, csupán honfitársai jelenlétében, a kiket nyomban be is vezetett a kellemetlenül meglepett angol elé. A megegyezés a két fél közt természetesen nem sikerült. Költőnk törhetetlen hazafiságát szépen jellemzi a következő történet: Az 1854-iki epirusi fölkelés alkalmával Sir Henry George Ward, angol kormányzó kezébe kerültek azok a levelek, melyeket Valaoritis a felkelőkhöz intézett s melyek az ő támogatásáról tanuskodtak. A kormányzó ezért magához hívatta a költőt s szemére vetette, hogy hazaárulást követ el. A költő így felelt: «Bocsánat, uram, feledi, hogy nem vagyok angol, hanem hellén s így akkor követtem volna el hazaárulást, ha ellenkezőleg cselekedtem volna.» Erre sarkon fordult s otthagya az angolt, ki Valaoritis atyjának azt tanácsolta, hogy bizonyos időre küldje el fiát hazulról külföldre. Költőnk egy évre el is távozott Olaszországba s midőn visszatért, nagy meglepetésére feleségével együtt meghívást kapott Wardhoz ebédre, ki ebéd után félrehíván őt, kezét megrázta s azt mondta neki: «Tartozom önnek egy kijelentéssel: megtette kötelességét, de nekem is meg kellett tennem a magamét.» De Valaoritisék lankadatlan hazafiúi buzgalma mégis diadalt aratott. Midőn a dán királyi család sarjának, György herczegnek a görög trónra való ültetésével a fiatal Hellasban szilárdabb államélet reménye derengett, Anglia önként lemondott az ión szigetek fölötti védnökségről s beleegye-

zett abba, hogy az anyaországgal egyesíttessenek. Költőnk életének legszebb pillanatai közé tartoztak azok, a mikor az ión parlamentben maga indítványozhatta az egyesülés kimondását s diadalmenetben vonulva Athénbe, a görög képviselőházban maga jelenthette be a hét szigetnek Hellas-hoz való csatlakozását s tolmácsolhatta e fölött érzett testvéri örömét egy könnyekig megható beszédben. Ez a nagy siker őt nem pihenésre, hanem újabb küzdelmekre ösztönözte. Az ő lelke úgy volt teremtvé, hogy nem nyugodhatott meg mindaddig, a míg volt egy szöglete a görögök-lakta földnek, a mely nem volt szabad, sőt míg egyáltalában akadt olyan része az előtte ismeretes, idegen világnak, a mely szolgaság alatt nyögött. Tőle telhetőleg támogatott minden fölkelést, melyet a krétai és kisázsiai görögök indítottak a török járom lerázására, állandó összeköttetést tartott fenn az olasz nemzeti egységért küzdő Garibaldistákkal, de leginkább égette lelkét az a vágy, hogy szabadnak lássa Epirust, honnan nemzetsége eredt s melyért oly sok vitéz őse ontotta véréát a multban. Az 1854-iki epirusi fölkelés segítségére egész csapatot toborzott és fegyverzett fel s nem rajta mult, hogy e fölkelést siker nem koronázta. A politikai élettől csakhamar visszavonult, mert ideális lelke nem tudta elviselni azt a sok szennyet, melyet a napi politika áradata szükségképen magával sodor. Visszavonult csöndes magányába, a gyönyörű fekvésű Maduri szigetre, mely ma Leukas legnagyobb öblének bejáratánál, minden oldalról védett helyen fekszik s a melylyel átellenben egy kiváló archæologus véleménye szerint hajdan Odysseus palotája emelkedett. Itt, az apai házban, szemét az epirusi havasokra függesztve, szövögette nagy álmait ősei szülőföldjének felszabadításáról s öntötte költői formába hazafiúi szívének szabadságért hevülő és harcra tüzelő dobbanásait.

Őt, a ki egész életében a szívéből élt, a szíve is ölte meg, a mely elcsigázva attól a sok viharos érzéstől, mely benne tombolt, kimerítve attól a sok családi csapástól, mely őt érte — hiszen három felnőtt gyermekét ragadta el oldala mellől a halál — végre attól a nagy, mindent felül-

múló fájdalomtól, hogy élete célját, Epirus felszabadítását nem érthette meg, utolsó dobant 1879 jul. 24-én. Jelmondata volt: «Csak egy dicsőségre törekszem, hogy szenny és gáncs nélkül éljek és haljak.» Az utókor a dicsőségnek ezt a koszorúját más egyebek mellett bizvást kiszolgáltathatja neki.

Valamint egész életének, úgy költészetének is az volt legfőbb célja, hogy a még szolgaságban sínylődő görögöknek függetlenítése érdekében tette serkentse honfitársait. Versei tervszerűen illeszkedtek bele abba a nagyszabású hazafias munkába, mely az ő életét kitöltötte. Ő az egész nemzethez szól s hogy a legszegényebb, a legárvább görög is megérthesse szavát, a népköltészet formájában és hangján dalol. Költeményei egyenes folytatásai a nép ajkán fogamzott vitézi énekeknek, melyekben a hitért és szabadságért viaskodó harczosoknak küzdelmes élete tükröződik vissza. Néhány szerelmi dalát és alkalmi költeményét leszámítva, lantjának minden húrja, költői szívének minden dobbanása a haza- és szabadságszeretetnek van szentelve. Ha műfajok szerint akarnók csoportosítani költeményeit, nagy zavarba jönnénk; hazafias versei alapjukban véve elbeszélő vagy leíró költemények, de teljesen nélkülözik az epikai nyugalmat; az elégia búsongása, majd az óda fenséges szárnyalása, vagy a satyra gyilkoló mérge szűrődik át rajtuk s a szereplők lelkiállapotát néha drámai gyorsasággal lepergő párbeszédek állítják élénk. Lelkének alapaccordjai a kielégíthetetlen szenvedély s az ebből fakadó fájdalom. Őt nem a győzelmes haditettek ihletik meg, hanem a nagy nemzeti katastróphák, a hősök vértanú-halála, az árulók testvérrontó hitszegése, az ellenség toporzékolása a haza legszentebb javaiban, a hiába ömlő vér, a gyilkol, az akasztófa. *Alhanázis Diákos* című. hat énekre terjedő költeményében ennek a szerzetesből lett harczosnak, az új Hellas Leonidasának nem a diadalait énekli meg, hanem borzalmas kivégeztetését, midőn a thermopylaei szorosban legtöbb bajtársától cserben hagyatva, ötvened magával ellentáll a Halil bey vezetése alatt előnyomuló, ezrekre rúgó török seregre, élve a törökök kezébe kerül, a kik karóba

húzzák és úgy égetik meg. Még szivettépőbb tragédiát örökít meg *Phrosyné asszony* című hosszabb költeményében. Ebbe a szépségéről híres asszonyba, egy janinai görög kalmárnak a feleségébe egyszerre lesz szerelmes Epirus hatalmas basája, a vérszomjas Ali s fia, Muchtár. A fiú megrontja az asszonyt, mire a féltékenységtől és bosszúvágytól vezérelt apa a szép Phrosynét 16 előkelő görög hölgygyel együtt a mocsárba fojtatja. Ezeket a vérfagyasztó jelene- teket nem azért szemelte ki nemzete történelméből a mi költőnk, mintha kedve telt volna az emberi bestialitásnak a rajzában, hanem azért, mert tudta, hogy ezek a legfájóbb sebek, melyek ott égnek minden görögnek a lelkében s ezeknek felszaggatásával akarta bosszúra ingerelni a szabadság élvezetétől már puhulni kezdő görögöket. Legbecesebb költeményeit *Emlékezések* cím alatt adta közre egy gyűjteményben. Itt látjuk csapongani az ő merész, szinte fékevesztett phantasiáját, a mint a hághatatlannak tetsző örvények fölött száguld tova biztos könnyűséggel. Olvassuk egyik költeményében, hogy az Olympus oda- hajtja fejét az Ossához s szerelmes csókot nyom homlo- kára, Ossa keble lángolni kezd s megszületik Vlahavasz, a hős. Nála a harctéren elesett szerzetesek kámzsája felszáll az égbe, a sziklák és fák beszélgetnek, megjelenik Cháron, ki csolnakán a lelkeket a túlvilágba szállítja át, a halál- madár, mely a temetetlen hullákat elragadja, a sárkányok és kísértetek raja. Mindezek a babonások azonban előfor- dulnak a görög nép képzeletvilágában is, melynek Vala- oritisz hű gyermeke volt és maradt magas műveltsége mellett is s melynek értelmi fokához alkalmazta egész köl- tészetét. Nem egy költeménye elhatott a nép legsalsóbb ré- tegeibe s ma mint népdal száll szájról-szájra. Lelke már természettől fogva hajlott a mystikus, az érzékfölötti dol- gok felé, szereti az allegorikus előadást, a jelképekben való beszédet. Leírásai nem hasonlíthatók sem a plastikusan kifaragott szobrokhoz, sem a határozott színezésű és éles körvonalú festményekhez, hanem inkább a rengő árny- képekhez, melyek valamely tó tiszta, de folyton hullámzó tükrére vetődnek. Szellemi rokonság vonzotta őt Dante

titokzatos mélységéhez és Hugo Victor merészröptű phantasiájához s mindkettőnek hatása meg is érzik költészetén. Bár prózai irataiban gyakran kikelt a romanticismus ellen, ő maga határozottan romantikus természet s mint költő, a romantikus iskolának egyik legtipikusabb képviselője. Leghatásosabb költeménye az az óda, melyet Gregorios konstantinápolyi patriarchának az athéni egyetem előtt felállított szobra leleplezésére írt 1872-ben. Gregorios a görög szabadságharcz legnagyobb vértanúja; őt a fölkelők támogatása miatt a törökök felakasztották s holttestét a tengerbe dobták. A költő kérdezi benne a patriarcha hideg márvány-arczát, hogy miért marad néma, miért nem szólal meg? Unszolja, próbálgatja mosolyra deríteni, elmondja neki sorba a szabadságharcz titáni küzdelmeit, diadalmas befejezését, felhossa a görög nemzet újjászületését, haladását, megerősödését, de mind hiába, a szobor marad, mint volt, mozdulatlanul. A patriarcha csak akkor fog megszólalni, öröme derülni, ha majd minden görög szabad lesz ez pedig csakis úgy érhető el, ha az utódok a szabadsághősök példáját követve, fegyvert fognak s felszabadítják rab-ságban sínylődő testvéreiket. A mikor ezt a szép, a nemzeti emlékeket és vágyakat egy lángoló tűzoszloppá összefoglaló költeményt az egész nemzet képviselői, tengernyi közönség előtt elszavalta a költő, hallgatói sírva fakadtak és könnyezve omoltak egymás karjaiba.

A teljesség kedvéért meg kell még említenünk itt néhány költői zsengejét, melyeket első szárnypróbálgatás gyanánt serdülő ifjú korában bocsátott közre, továbbá egy befejezetlen, hozszszabb elbeszélő költeményét *Fhotinos* (= fénylő) címmel, melynek tárgya a velencei eredetű s a XIV. században Leukas szigetét hűbérül bíró Zorzi család történetéből van merítve.

Valaoritis költeményei hazája határain túl kevésbbé ismeretesek. Eddigélé tudomásom szerint csupán francia nyelvre vannak lefordítva J. Blancard által, a ki a költő barátja és nagy tisztelője, Marquis de Queux de Saint-Hilaire buzdítására végezte ezt a munkát. Az alábbiakban bemutatom néhány költeményét magyar fordításban és pedig

egyét hazafias, hármát szerelmi költeményei közül. Az első háromnál szorosán ragaszkodtam az eredeti versmértékhez s még abban is az eredetit követem, hogy a iambusok helyébe imitt-amott anapæstusokat teszek. A negyedik költeményben az első, harmadik és ötödik sort minden versszakban megtoldottam egy-egy rövid szótaggal a rímek könnyebb feltalálása céljából. A fordításnál alapul azokat a szövegeket vettem, melyek a Maraszlisz-féle könyvtárban, Athénben (Sakellarios, 1907) kiadott, *Valaoritis Aristotélis élete és művei* című, háromkötetes munkában találhatók.

Az öreg harcos és a fegyvere.

Öreg vagyok már, fiaim. Mint harcos, ötven évig
Nagyon keveset aluvám, de mostan félreállok
És elmegyek pihenni. A szívem is kiapadt már.
Hajdan patakként onta vért s most nincs egy csepp se benne.
Megyek már lepihenni. Vágjatok ágat a zöld erdőből
Friss-harmatost, lombkoszorúst, nyíló virággal ékezt
S abból vessétek ágyamat, testem arra tegyétek.

Ki tudja, hogy a síromon milyen fa fog kikelni?
Ha rajt' platán nő, akkor is eljön sok ifju harcos
Az arnyékába, fegyverét az ágra felakasztja
És eldalolja ifjuságom, deli vitézkedésem.
Ha cziprus nő a síromon, sötét és karcsú cziprus,
A harcos ifjak akkor is eljönnek s leszakítják
A cziprusalmákat s belőlük gyógyírt szívnak sebükre.

A tűz megette fegyverem, az idő a vitézkedésem.
Ütött az óráim. Haj de azért a bú, fiaim, ne bántson,
A hős halála éltet önt az ifjú nemzedékbe.

Jertek hát ide közelébb és körben álljatok fel,
Fogjátok le a szememet s áldásomat vegyétek.

És egy közültök, a legifjabb, menjen a hegygerinczre,
Vigye magával fegyverem, a drágalátos puskám
S háromszor süsse el odafent és háromszor kiáltsa:
«Az öreg Dímos, a jó vitéz, most múl' ki e világból.»
S megzendül rá a mély hegyoldal, a szikla visszadördül,
Rémülve riad fel a sok kisértet, a kutak feldagadnak,
Az erdő hús szellője, a mint a rengetegen toványargal,

Megáll, elül nagy hirtelen, ledobja lenge szárnyát,
 Hogy föl ne kapja, tovább ne adja a dörrenést s kiáltást.
 Nehogy meghallja azt a Pindus s az égbevező Olympus
 S elolvadjon rajtuk a hó s elszáradjon az erdő.

Fuss gyermekem, de gyorsan ám, fel a magas gerinczre
 És süsd el ott a fegyverem. Hadd halljam én a hangját,
 Midőn a lelkem elrepül, még egyszer, utoljára.

A gyermek harcos felszaladt, mint fürgelábú zerge
 A hegy magas gerinczire s ott háromszor kiáltá:
 «Az öreg Dimos, a jó vitéz, most mül' ki e világból.»
 S miközben hosszan visszazúg a sziklaszirtes oldal,
 Eldördül az első lövés, nyomban reá a másik
 S a harmadik, a legutolsó és erre a drága fegyver
 Bömbölve, bűgva, mint a vad és szertesztét repedve,
 Kihull a gyermek keziből s alátünik a mélybe.

Meghallja Dimos a dördülést álmában szenderegve,
 Ajkán mosoly czikázik át, karját keresztbe fonja . . .
 Az öreg Dimos, a jó vitéz, így múlt ki e világból.

A mint az ég felé röpül a harcos hősi lelke,
 A felhők közt találkozik a fegyverdörrenéssel
 S testvéri csókban összeforrva, együtt oszolnak, tűnnek.

Bánat.

A vágató hullámokat,
 Ha partombo' vetődtek,
 Oh hányszor, hányszor kérdezém:
 Mi hírt tudnak felőled!

Könnyemmel hányszor öntözém
 A hullám röpke fodrát
 És hányszor kértem, hogy vigye
 A könnyemet el tehozzád.

De hajh! A hullám elvonul . . .
 S szánólag a part felé vet
 Nehány szétpattanó habot
 S maréknyi fa törmeléket.

És én, vak, észre nem veszem,
 A mint a tengert nézem,
 Hogy a szerelmem buborék
 És tört ág a reményem.

A csók.

Nézd, nézd, a hervadt falevél
 Hogy' hull és pusztul egyre!
 Mondod galambom s keserű
 Könny ül tüzes szemedbe.

A kis patak, nézd, elrohan,
 A felhő tovalebbsen,
 Mulik a hűs hajnalderű,
 A lilium nem különben ;

Oh mondd, hát hű szerelmünk
 Véget fog egyszer érni,
 Miként a hervatag virág —
 S csak álmoként fog élni ?

Én átkarollak szótlánul
 S szorítlak gyöngyvirágom
 S egy hosszú, forró csókkal a
 Mézajkadat lezárom.

És akkor elhiszed te is,
 Hogy ebbe a forró csókba
 Egy halhatatlan percze van
 Létünknek beleforrva.

Egy percz, a min a zord halál
 Gyilkos kaszája nem fog,
 Mert bármi gyorsan mult is el,
 Meghalni azért sohasem fog.

A sugár.

Ha én a halványarcú holdnak
 Volnék ezüst sugára,
 Oda lopóznám nagy titokba
 A te sűrű, aranyhajadba
 És lennék fésű rája.

Ha aztán ráborúl szemedre
 Az éjnek csendes álma
 S lágy nyoszolyádon beterítve
 Szűz tested édesen pihenne
 És senki, senki se látna:

Szép csendesen előrecsúsznám
 A te fényes homlokodra,
 Megcsókolnálak . . . és e kéjbe
 Nem emlékezném már se égre,
 Se égi csillagokra.

És hogyha ekkor bűvös ajkad
 Reám mosolygna végre,
 E mosolyodtól megigézve
 Holdat, sugárt, mindent feledve
 Vesznék a semmiségbe . . .

E fordítások csak halvány visszfényét adhatják az eredetinek, mert Valaoritís nyelvének gazdag árnyaló képessége, dallamos zenéje, bájos naivitása más nyelvre le nem fordítható s csak az előtt ismeretes, a ki az újjörögben járatos. De az ő Isten-adta költői tehetsége, szívbeli nagysága, jellemének erkölcsi fensége mindenki által felfogható a maga teljességében s biztosíthatja számára minden nemesen érző ember rokonszenvét. Mint tekintélyes vagyonnak az ura s európai műveltségű ember, megtehetette volna, hogy egyszerűen hátat fordít szegény nemzete nyomorúságainak s fölséges magányában, vagy a boldog Nyugat valamelyik édenkertjében kényelmesen él a gyönyöröknek; de ő ezt nem tette, hanem e helyett vállaira vette egész nemzete bajait s e bajok enyhítésére áldozta vagyonát és fényes szellemi tehetségeit, a mint ő maga megvallja egyik költeményéhez írt előszavában: «Ha csak egyetlen dobbanása maradna szívemnek, még azt is föláldoznám Epirusért.»* Joggal mondja Mezières**, a francia akadémia tagja,

* A *Phrosyne asszony* cz. költ. előszavában. *Val. élete és művei* III. köt. 9. l.

** *Poésies de Valaoritís*. Megj. a *Temps* napilap 1883. évi szeptember 10-iki számában. Közölve a Maraszlisz könyvtárban kiadott *Valaoritís élete és művei* című mű I. kötet 345—353. l.

hogy Valaoritis egyike volt az elmúlt század legnagyobb szíveinek és legnemesebb szellemeinek. A nép, melynek ilyen fia van, nem kicsinyelhető s tőle a legelőkelőbb rokonság, az ó-kori Hellas dicső fiaitól való leszármazás meg nem tagadható.

Az ó-kori Hellas, ez a nagy alkotó-műhely, oly hatalmas szellemi tőkét hagyott utódaira, a melyet két ezredév vihara sem volt képes felemészteni s a mely az ellenséges ékek által széttagolt, megtizedelt maradékokban is fenn tudta tartani az egységet, a nemzeti összetartozás érzetét. Mert a nemzetek fennmaradása nem a mulandóságnak alávetett anyagi alapokon nyugszik, hanem azokon a szellemi és erkölcsi tényezőkön függ, a melyek az ígézet erejével ejtik hatalmukta s állítják eszményi célok szolgálatába a lelkeket. S ha mi, magyarok, nemzetünk jövőjére gondolunk, aggódva kérdezhetjük, hogy hol vannak nálunk ezek az erkölcsi és szellemi erőtenyezők, melyek képesek lesznek bennünket összetömöríteni és a végsőkig való ellentállásra fölfegyverezni az előttünk álló súlyos küzdelmek idején? Mögöttünk nem áll oly fényes multnak, oly hatalmas és minden ízében egységes culturának a varázsa, mint a görögök mögött; a mit mi e tekintetben apáinktól örököltünk, az nem látszik elég erősnek arra, hogy bennünket az el-lankadás és a pártokra szakadás veszedelmétől megóvjon. De mégis van valamink . . . vannak nekünk is hőseink, vértanúink, van a nemzeti küzdelem és nemzeti gyász hosszú sorozatából összefonódott ezeréves történetünk . . . ezeknek a szívetmarczangoló emlékeknek hatása alatt kellene, hogy összeforranak közös, kitartó, nagy küzdelemre a magyar lelkek. Valaoritis és az ő népe a bizonyosság arra, hogy milyen drága kincse van egy nemzetnek a maga vértanúiban.

Valaoritis, a költő, a hazafi, az eszményi tisztaságú jellem bizonyára méltó minden ember tiszteletére. De mi, magyarok, tartozunk neki a hála egy sugarával is. Midőn hírét vette 1848 ban szabadságharcunknak, elhatározta, hogy segítségünkre siet s családja erős ellenzése közben útnak indult, hogy az emberi szabadságért meghozza a

maga áldozatát. De későn érkezett, az orosz invasió után s bécsi rokonaitól azt a felvilágosítást nyerte, hogy a magyar nemzet ügye veszve van. Így is csak nagy erőfeszítéssel sikerült őt rokonainak a merész vállalatától visszatartani. Erről természetesen akkoriban senki sem tudott nálunk s azután is vajmi kevesen. Így a mi hálánk is a költő áldozatkészségéért kissé későn érkezik ugyan, de mégis szíves fogadtatásra talál az ő elköltözött szelleménél, mely a túlvilágról is részvétellel fordul felénk s újabb küzdelemre sarkall bennünket élete bálványáért, a szabadságért.

DARKÓ JENŐ.